

14 Synergier mellan miljö, sociala värden och ekonomi

Detta avslutande avsnitt i Dalarnas åtgärdsprogram ägnas åt synergimöjligheterna som finns mellan miljö, sociala värden och ekonomi. Avsnittet tar också upp Agenda 2030, arbetet för de globala hållbarhetsmålen, som kommer att få stor betydelse framöver. Agenda 2030 handlar om att se till helheten och väga samman miljö, sociala värden och ekonomi, vilket är nödvändigt för att kunna nå en hållbar utveckling. Att då finna synergier är en nyckelfaktor. Åtgärder där sociala och ekonomiska värden nås samtidigt med miljöförbättringar kan motivera miljöåtgärder och gör att miljöarbetet kan ta tag i nya frågor och förebygga att miljöproblem uppstår.

Mer arbete med synergier mellan miljö, sociala värden och ekonomi förutsätter mer tvärssektoriellt arbete och att de som arbetar inom dessa olika områden har mer dialog med varandra och samarbetar mer, såväl bland offentliga organisationer som bland företag och folkrörelseorganisationer. Sådana möten kan innebära kulturkrockar, men kan samtidigt ge ny energi i arbetet.

Inom en del områden har arbetet med synergier kommit längre än inom andra. Miljödriven tillväxt har varit ett begrepp under många år och på senare tid har dessutom begreppet *cirkulär ekonomi* tillkommit. Arbetet med miljödriven tillväxt är nu tydligt och konkret i många verksamheter.

Något annat som lyfts i Agenda 2030 och som kanske varit lite undanskymt i miljöarbetet på senare år är vikten av bred medverkan och förankring i samhället. Agenda 2030-delegationen³³ har efterlyst en bred folkbildningskampanj för hållbarhetsmålen och de har särskilt pekat på betydelsen att involvera unga mer i arbetet.

Hänvisning till andra avsnitt: Synergier mellan olika miljömål och mellan miljömål och andra samhällsmål tas även upp i andra avsnitt, bland annat 5. Bygg och fastighet och 7. Besöksnäring. Men i de andra avsnitten är hantering av målkonflikter och att lösa eller förebygga olika miljöproblem mer i fokus än i detta avsnitt.

Miljömål som berörs: Specifikt för de olika åtgärdsområdena:

Åtgärdsområdena 14.1–14.2 Agenda 2030 och Lärande för hållbar utveckling: Generationsmålet och samtliga miljökvalitetsmål.

Åtgärdsområdena 14.3–14.4 Sociala dimensionen: Generationsmålet, Frisk luft, Giftfri miljö, God bebyggd miljö.

---

³³ Delegation som regeringen tillsatt 2016 för att ta fram förslag för hur Agenda 2030 ska genomföras i Sverige. Har mandat fram till mars 2019.

Åtgärdsområde 14.5 Regional tillväxt: Begränsad klimatpåverkan och Generationsmålet.

Åtgärdsområde 14.6 Regional service: Begränsad klimatpåverkan, God bebyggd miljö, Generationsmålet.

Åtgärdsområdena 14.7 Kulturmiljö: Ett rikt odlingslandskap, Levande sjöar och vattendrag, God bebyggd miljö, Generationsmålet.

Hållbarhetsmål/Agenda 2030-mål som berörs: Specifikt för de olika åtgärdsområdena:

Åtgärdsområdena 14.1–14.2 Agenda 2030 och Lärande för hållbar utveckling: Flertalet hållbarhetsmål.

Åtgärdsområdena 14.3–14.4 Sociala dimensionen: 3 Hälsa och välbefinnande, 5 Jämställdhet, 10 Minskad ojämlikhet och 17 Samverkan.

Åtgärdsområde 14.5 Regional tillväxt: 9 Hållbar industri, innovationer och infrastruktur, 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringen och 17 Samverkan.

Åtgärdsområde 14.6 Regional service: 11 Hållbara städer och samhällen och 17 Samverkan.

Åtgärdsområdena 14.7 Kulturmiljö: 11 Hållbara städer och samhällen och 17 Samverkan.

14.1 Agenda 2030

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Miljömålssystemet konkretiserar och utvecklar hållbarhetsmålens miljödimension, samtidigt som hållbarhetsmålen kan utveckla miljömålen genom att bättre koppla dessa till sociala och ekonomiska mål. När miljömålen ses över för perioden efter 2020 är det viktigt hur de ska kopplas till hållbarhetsmålen som avser 2030. Regeringen har ännu inte talat om hur detta ska ske.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Hur arbetet med Agenda 2030 ska genomföras och organiseras i Sverige och i Dalarna är ännu inte klart. Agenda 2030-delegationen har lämnat sina första förslag till regeringen i juni 2017. Innan sommaren 2018 lämnar regeringen en handlingsplan för Agenda 2030. Att såväl Länsstyrelsen som Region Dalarna kommer att få viktiga roller i arbetet på regional nivå är givet. Kommunernas betydelse i arbetet är också given och många Dalakommuner har redan börjat intressera sig för Agenda 2030, liksom många företag och även Dalarna Science Park. Länsstyrelsen har i sitt regleringsbrevsuppdrag för 2018 fått i uppdrag att ”i samverkan med andra aktörer inom länen, verka för att målen i Agenda 2030 nås samt sprida information om Agenda 2030-arbetet på regional och lokal nivå.”

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Genomförandet av hållbarhetsmålen måste, liksom miljömålen, huvudsakligen ske inom ramen för alla uppdrag och alla verksamheter som redan pågår, det behöver genomsyra detta. Agenda 2030-delegationen lämnar förslag över hur det ska kunna gå till.

Vad kan göras mer i Dalarna: När uppdragen från regeringen blir tydligare behöver Dalarna forma sig kring hur länet bäst kan bidra till att genomföra Agenda 2030. Mer tvärsektoriellt arbete, mer delaktighet och att ta vara på goda innovativa idéer och initiativ blir sannolikt viktigt. För miljömålen innebär arbetet med Agenda 2030 nya möjligheter och samarbeten.

14.1.1 Agenda 2030 och miljömålen

Vad ska göras: Följa implementeringen av Agenda 2030 i Dalarna och se till att kopplingen till miljömålssystemet blir bra och ändamålsenlig.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: Region Dalarna, kommunerna.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Insatser för detta.

14.2 Lärande för hållbar utveckling

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Kunskap på alla nivåer är en nyckelfråga för att få till stånd en hållbar utveckling. Det behövs för att utveckla näringsliv och offentlig verksamhet och för att förändra attityder och beteenden samt skapa förståelse, delaktighet och vilja att vidta åtgärder. Barn och unga är en resurs för samhället och behöver involveras arbetet med hållbar samhällsutveckling.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Kommunerna ansvarar för grundskola och gymnasier och har också en informationsroll gentemot kommuninnevånare. Högskolan Dalarna svarar för högre utbildning, bedriver forskning samt utbyter och utvecklar kunskap i sin samverkan med näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle. Region Dalarna arbetar med kompetensförsörjning och arrangerar även Miljötinget för ungdomar. Folkbildningen är av tradition stark i Sverige och i Dalarna verkar studieförbund och folkhögskolor. Därtill bidrar organisationer och föreningar till kunskapsförmedling och opinionsbildning. Särskilda satsningar för att lyfta miljö och hållbarhet sker också. 2047 Science Center, tidigare Framtidsmuseet, driver och deltar i ett flertal projekt och satsningar med inriktning på Lärande för hållbar utveckling inom förskola, grundskola och gymnasier i regionen.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: I läroplaner och andra styrdokument för utbildningsväsendet lyfts hållbar utveckling fram som något som ska tas upp i undervisningen. Skolverket är också en myndighet med ansvar i miljömålssystemet. I FN lyfts lärande för hållbar utveckling, bland annat i FN:s tioåriga ramverk för hållbar konsumtion och

produktion samt i FN:s globala mål för hållbar utveckling och Agenda 2030. Sverige har åtagit sig att föra ut ambitionerna i landet.

Vad kan göras mer i Dalarna: På alla nivåer i utbildningsväsendet kan hållbar utveckling, de globala målen och miljömålen, lyftas fram, kommuniceras och användas mer. Med skolan som plattform och stöd i läroplanerna kan barn och unga involveras mer i den hållbara samhällsutvecklingen genom att länka utbildningen till nationella/regionala mål och strategier för hållbar utveckling och Agenda 2030.

14.2.1 Folkbildning om Agenda 2030

Vad ska göras: Identifiera hur de globala hållbarhetsmålen och miljömålen kan användas mer i folkbildningen och understödja insatser för detta.

Drivande part: Dalarnas Bildningsförbund.

Medverkande part: Länsstyrelsen, Landstinget Dalarna, kommunerna, ideella organisationer.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Identifierade och genomförda folkbildningsinsatser.

14.2.2 Lärande för hållbar utveckling i förskolan, grundskolan och gymnasiet

Vad ska göras: Genomföra olika insatser, nämligen:

- ta fram en regional strategi för Lärande för hållbar utveckling (LHU),
- skapa en regional kunskapsnod som stöd för regionens skolor i implementeringen av LHU,
- erbjuda skolor stöd i processen att omforma den regionala strategin till lokal handlingsplan,
- ta fram kompetensutvecklingsplan och ett fortbildningspaket som ska erbjudas skolledare och pedagoger,
- stärka det regionala nätverket för Lärande för hållbar utveckling, för erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling mellan pedagoger/skolor/kommuner.

Drivande part: 2047 Science Center.

Medverkande part: Länsstyrelsen, kommunerna, Högskolan Dalarna, intresseorganisationer, näringsliv, Region Dalarna.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Att en regional strategi för utbildning för hållbar utveckling tagits fram. Att en regional kunskapsnod för lärande för hållbar utveckling har skapats. Antal skolor som efterfrågat och fått stöd i processen med en lokal handlingsplan. Att kompetensutvecklingspaket utarbetats och genomförts. Antal nätverksträffar med det regionala nätverket för lärande för hållbar utveckling.

14.2.3 Hållbar utveckling på högskolan

Vad ska göras: Identifiera hur högskolans undervisning, forskning och samverkan i högre utsträckning kan bidra till att miljömål och globala mål för hållbar utveckling nås, och utveckla högskolans verksamhet i denna riktning.

Drivande part: Högskolan Dalarna.

Medverkande part: Länsstyrelsen.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Identifierade insatser. Måluppfyllelse gällande Högskolan Dalarnas interna miljö- och hållbarhetsmål.

14.3 Hälsofrämjande processer och sociala värden

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Detta område avser åtgärder för sociala värden som samtidigt bidrar till miljömål. Att arbeta mer med synergier mellan den sociala och miljömässiga dimensionen av hållbar utveckling är av stor vikt för att komma vidare i miljömålsarbetet. Här finns potentialer som också förutsätter ett närmare samarbete mellan de som arbetar med sociala mål respektive miljömål. Jämlikhet och jämställdhet är förutsättningar för ett långsiktigt hållbart samhälle.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Längst har arbetet med att koppla miljö och sociala frågor kommit i användningen av hälsofrämjande processer som drivkraft för hållbar utveckling. Det är ett universellt perspektiv som är applicerbart inom de flesta verksamhetsområden. Därtill pågår särskilda insatser inom jämlikhet, jämställdhet, integration och barnperspektivet.

Landstinget Dalarna har utvecklat konceptet Landmärkesmodellen. Det markerar det hälsofrämjande perspektivet utifrån sju basala hänsynstagnanden i samhällsutvecklingen vilka bidrar till att uppnå såväl miljömål och andra hållbarhetsmål. Landmärkesmodellen är framtagen för att underlätta ledarskap, samverkan och delaktighet i arbetet för ett hållbart samhälle samt öppna upp för nya initiativ och arbetssätt. År 2017 har ett nytt material – Ställ om för framgång – färdigställts utifrån konceptet på uppdrag av länsstyrelserna miljösamverkan (RUS). Intentionen är att detta ska spridas brett, särskilt till företrädare för samhällsplanering, markanvändning, *grön infrastruktur*, naturvård, kulturmiljövård, besöksnäring och transporter. Även andra typer av verksamheter, som kan få en vidgad roll i miljömålsarbetet med hjälp av dessa perspektiv, är aktuella. Dit hör till exempel vård, skola, omsorg, integration, socialtjänst, handel och upphandling. Kommunernas interna samverkan mellan olika förvaltningar är ett särskilt angeläget sammanhang.

Samverkan inom det sociala området har utvecklats på senare tid. Flera regionala processer pågår runt om i landet med mötesplatser och samlingar för social hållbarhet. Även nationellt finns en sådan mötesplats, samordnad av Folkhälsomyndigheten och Sveriges kommuner och landsting. I Dalarna pågår ett motsvarande arbete under namnet Samling för social hållbarhet i Dalarna.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Agenda 2030 och hållbarhetsmålen är av stor vikt för att stimulera synergier mellan sociala mål och miljömål. Hälsofrämjandepolitiken och den sociala dimens-

ionen har prioriterats mer av regeringen på senare tid och fler initiativ är att vänta som också då kan bidra till arbetet med synergier.

Vad kan göras mer i Dalarna: Det är angeläget med ett fortsatt arbete att, utifrån det nyligen publicerade materialet, sprida kunskap om möjligheterna att ta fasta på hälsofrämjande processer som drivkraft för miljömål och hållbar utveckling. Folkhälsomyndigheten driver 2017–2018 också ett arbete om detta som blir till nytta för Dalarna. Bland annat ska det utredas vilka miljömål som är särskilt intressanta i detta sammanhang. Vissa aspekter av det sociala området där det är särskilt angeläget att ta fasta på synergimöjligheter som finns med miljöområdet är jämlikhet, integration, jämställdhet och barnperspektivet. Att fortsätta utveckla Samling för social hållbarhet i Dalarna och i denna samverkan ta upp miljömålen, liksom att ta upp sociala frågor mer i miljöverksamheter.

14.3.1 Samling för social hållbarhet i Dalarna

Vad ska göras: Inom Samling för social hållbarhet i Dalarna stödja utvecklingen av arbetsformer för att systematiskt mäta, analysera, kommunicera och åtgärda förhållanden i länet för ökad social hållbarhet, vilket även delvis bedöms bidra till miljömålsarbetet.

Drivande part: Region Dalarna.

Medverkande part: Landstinget Dalarna, Länsstyrelsen, Högskolan Dalarna, kommunerna med flera.

När genomförs åtgärden: Till senhösten 2018, därefter nytt politiskt beslut om fortsatta arbetsformer.

Uppföljning: Projektets resultat redovisas i delrapporter som bland annat ger underlag för länsövergripande processer kring möjliga framtida samarbetsområden för God och jämlik hälsa i ett hållbart Dalarna i vilket även miljödimensionen ingår.

14.3.2 Ställ om för framgång — hälsofrämjande som drivkraft för hållbarhet

Vad ska göras: Sprida och kommunicera materialet Ställ om för framgång – med hälsofrämjande processer som drivkraft för miljömål och hållbar utveckling, gentemot berörda verksamheter och aktörer. Bland annat genom länsseminarium.

Drivande part: Länsstyrelsen och Landstinget Dalarna.

Medverkande part: Högskolan Dalarna, ByggDialog Dalarna med Arkitekturrådet och Äldreboendegruppen, 2047 Science Center och eventuellt fler intresserade.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Genomfört seminarium och genomförda möten och utvärdering av dessa.

14.4 Friluftsliv

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Friluftsliv brukar definieras som ”vistelse i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling”. Arbetet med att ut-

veckla förutsättningar för friluftsliv och att stärka friluftslivsverksamheter är en del i miljö- och hållbarhetsarbetet. Genom friluftsliv kan människor få ökad förståelse och kunskap om naturen.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Länsstyrelserna har i uppdrag att samordna och stärka arbetet med den statliga friluftslivspolitikerna. Inom ramen för friluftslivsarbetet har tio friluftslivsmål fastställts av regeringen för att kunna utveckla och följa upp friluftslivsarbetet.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Det finns projektmedel som aktörer kan söka. Till exempel LONA, LOVA och delar av ersättningarna från Landsbygdsprogrammet.

Vad kan göras mer i Dalarna: Sprida mer information om att friluftslivspolitikerna är en viktig del i miljöarbetet och det bredare arbetet med även andra hållbarhetsaspekter. Öka samverkan mellan olika aktörer kring det som berör friluftsliv.

14.4.1 Samordning av friluftsliv

Vad ska göras: Verka för att arbetet för friluftslivsmålen samordnas och stärks med ett brett engagemang från många intressegrupper.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: Ideella och kommersiella aktörer, markägare och kommuner.

När genomförs åtgärden: 2017–2019.

Uppföljning: Årlig rapporteringen till Naturvårdsverket.

14.5 Regional miljödriven tillväxt

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Det är i huvudsak näringslivet själv som skapar tillväxt och sysselsättning, men offentliga insatser stödjer utvecklingen. Att företagen och samhället i sina stödjande insatser ser miljö och klimat som faktorer som kan bidra till tillväxt, utveckling och nya affärsmöjligheter är mycket viktigt för miljömålsarbetet.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Region Dalarna har i sin roll som regionalt samverkansorgan en särskild uppgift att svara för regionala utvecklings- och tillväxtfrågor i länet, ofta i samarbete med den nationella ansvariga myndigheten Tillväxtverket. Dalastrategin, som regionen ansvarar för, är länets övergripande dokument som är vägledande i länets utvecklingsarbete. Region Dalarna ansvarar också för frågor kring kompetensförsörjning för länets arbetsmarknad. Även Länsstyrelsen har uppdrag inom området och kommunerna arbetar med näringslivsutveckling. Andra innovationsfrämjande offentliga verksamheter är Dalarna Science Park, Högskolan Dalarna och Almi. Inom området regional tillväxt finns därtill en rad ytterligare andra aktörer och nätverk samt näringslivets egna or-

ganisationer, däribland Företagarna som i Dalarna samlar 20 procent av Dalarnas företag.

Miljö och klimat lyfts fram alltmer i tillväxtarbetet och offentliga verksamheters insatser, vilket också drivs på från EU. Olika aktörer i Dalarna arbetar mycket med sådana insatser och 2010–2013 var Dalarna regeringens pilotlän för grön utveckling i energiomställningen.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Styrmedlen är främst kopplade till den regionala tillväxtpolitiken, det handlar om åtgärder för att ta tillvara hela landets utvecklingskraft, tillväxtpotential och sysselsättningsmöjligheter. Området omfattar frågor som regionala utvecklingsstrategier, regionala företagsstöd, stöd till kommersiell service och EU:s regionalfondsprogram. I Länsstyrelsens miljömålsuppdrag betonas särskilt vikten att bidra till att miljömålen beaktas i det regionala tillväxtarbetet.

Regeringen gav i december 2016 aktörer med regionalt utvecklingsansvar, däribland Region Dalarna, i uppdrag att ta fram och genomföra en regional handlingsplan för att integrera och stärka klimat- och miljöperspektiven i det regionala tillväxtarbetet för perioden 2017–2020. Syftet är att få ett ökat genomslag för dessa perspektiv i strategier, program och insatser inom det regionala tillväxtarbetet.

Vad kan göras mer i Dalarna: Samhällets styrsignaler samt de potentialer det finns i miljödriven tillväxt motiverar att ytterligare arbeta med miljö och klimat i det regionala tillväxtarbetet. Olika energiprojekt är redan väl etablerade, men därtill finns andra områden att arbeta mer med och föra in miljöfrågan i, däribland cirkulär och biobaserad ekonomi, resurseffektivitet, digitalisering, innovationer, nya affärsmodeller, natur- och kulturmiljövården och *ekosystemtjänster*.

14.5.1 Hållbarhet i den regionala tillväxten

Vad ska göras: Skapa plattformar för hållbar tillväxt i Dalarna. Det kan vara i form av kluster, företagsstöd eller rådgivning för att nå företagen.

Drivande part: Region Dalarna och Länsstyrelsen.

Medverkande part: Almi, Dalarna Science Park, Företagarna, Mellansvenska handelskammaren och ByggDialog Dalarna

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Årligen rapportera antal kluster med tydligt fokus på ett eller flera av de olika hållbarhetsdimensionerna (miljö, ekonomi, socialt).

14.5.2 Energieffektiv samhällsbyggnad (EESB)

Vad ska göras: Främja och underlätta för EU-ansökningar inom klustret Energieffektiv samhällsbyggnad.

Drivande part: Högskolan Dalarna, Region Dalarna.

Medverkande part: –

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Antal ansökningar som inkommit.

14.5.3 Kommunera miljödriven tillväxt samt miljö- och hållbarhetsmålen med näringslivet

Vad ska göras: Genom företagsfrämjande aktörer skapa dialog och samverkan kring miljöarbetet i små- och medelstora företag, exempelvis genom att kommunicera hur: miljödriven tillväxt och nya cirkulära affärsmodeller kan användas av näringslivet på ett ändamålsenligt sätt, bland annat genom att sprida RESOLVE-modellen som Tillväxtverket använder; miljö- och hållbarhetsmålen kan användas av näringslivet på ett ändamålsenligt sätt, bland annat genom att sprida det material som regeringens miljömålssamordnare för näringslivet 2015–2017 tagit fram.

Drivande part: Region Dalarna, Länsstyrelsen.

Medverkande part: Högskolan Dalarna, Företagarna, Svenskt Näringsliv, kommunerna, ByggDialog Dalarna.

När genomförs åtgärden: Löpande.

Uppföljning: Spridningsaktiviteter i form av möten och skriftligt/webb.

14.5.4 Stöd till energieffektiva investeringar

Vad ska göras: Erbjudna små- och medelstora företag stöd till energieffektiva investeringar inom ramen för Länsstyrelsens program för företagsstöd. Stöd kan gå både till energieffektivisering i den egna produktionen och till utveckling av produkter som leder till energieffektivisering på marknaden.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: –

När genomförs åtgärden: 2018–2021.

Uppföljning: Antal ansökningar som beviljats stöd för energieffektiva investeringar.

14.6 Det regionala serviceprogrammet

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Länsstyrelsen har ett samordningsuppdrag inom servicefrågor, närmare bestämt ett uppdrag som syftar till att sörja för att det finns tillgänglig kommersiell och offentlig service på landsbygden. Inom ramen för uppdraget finns ett regionalt serviceprogram där olika insatser listas. Dessa bidrar till en hållbar utveckling på landsbygden socialt, ekonomiskt och även miljömässigt.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: Serviceprogrammet och uppdraget omfattar olika insatser för att skapa bättre tillgång till olika servicetjänster för boende, företagare och besökare på landsbygden. Att stärka butiker och mackar med strategisk betydelse har länge ingått i uppdraget. Upphandling har varit ett prioriterat område i Dalarnas serviceprogram. Serviceprogrammet ska präglas av ett tillväxtperspektiv och i Dalarnas har också miljö lyfts fram i analysen och insatsområdena. Ett regionalt partnerskap finns för programmet där bland annat kommuner ingår.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Kopplat till serviceuppdraget finns en del ekonomiska stöd, bland annat till butiker.

Länsstyrelsen har också personal som arbetar med genomförandet av programmet och olika uppgifter inom ramen för uppdraget.

Vad kan göras mer i Dalarna: Länsstyrelsen kan fortsätta lyfta fram och utveckla synergier med miljömålen och hållbar utveckling i arbetet med det regionala serviceprogrammet. Digitalisering är en allt viktigare fråga för detta område. I avsnitt 6 Transporter anknyter åtgärd 6.2.4 till serviceprogrammet.

14.7 Kulturmiljö – identitetsskapande och drivkraft för hållbarhet

Åtgärdsområdets betydelse för det regionala miljömålsarbetet: Kulturmiljöarbetet är en del av miljömålen och handlar ytterst om frågor kring identitet och social sammanhållning. Dessutom är det en väsentlig del i länets attraktionskraft och ekonomiska utveckling och då tydligast inom turismsektorn. Kulturmiljöarbetet är således viktigt för en hållbar utveckling i Dalarna och något som ger synergier mellan flera olika mål.

Verksamheter, uppdrag och pågående insatser inom området: I Dalarna har Länsstyrelsen och andra aktörer länge arbetat med att se kulturmiljövärden som en utvecklingsfaktor för länet som bidrar till attraktivitet, arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt. Flera olika projekt har initierats med detta fokus. Bergslagssatsningen har handlat om satsningar kring 14 bergshistoriska besöksmål i Bergslagen. Ett annat område är timmerhus, som är en gammal och vitt utbredd byggnadstradition i stora delar av länet, vilka skapar mycket karaktäristiska kulturmiljöer. Från några hundra unika kvarstående medeltida timmerbyggnader av internationellt intresse, över tusentals gårds- och bruksmiljöer till moderna villor och fritidshus, skapar de en tradition som på många sätt är väsentliga att bevara och utveckla. Material och teknik representerar över tid ett hållbart och energieffektivt sätt att bygga. Ett nätverk med aktiva parter i länet har bildats för att främja intresset, kunskapen och hantverket kring timmerhus. De aktiviteter som pågår och planeras är både att informera och uppmuntra varandra om och till olika insatser, där exempelvis länsstyrelsen skyddar, vårdar, informerar och tar fram kunskapsunderlag.

Vilka är samhällets styrmedel för miljömålen inom området: Regionala utvecklingsmedel kan till viss del användas för projekt med kulturmiljöanknytning.

Vad kan göras mer i Dalarna: Fler projekt och andra insatser med kulturmiljön som drivkraft för hållbarhet kan initieras. Synergier med integration och mångfaldsfrågor kan utvecklas i arbetet.

14.7.1 Fortsätta Bergslagssatsningen

Vad ska göras: Bygga vidare på erfarenheterna av den 10-åriga Bergslagssatsningen kring bergshistoriska besöksmål i Bergslagen, även fortsättningsvis med fokus på historiska industrimiljöer, men med en breddad målgrupp, dvs. inte bara de tidigare 14 utvalda besöksmålen. Kopplingen och kommuni-

kationen mellan turismnäringen och destinationerna ska utvecklas och för utveckling av destinationerna ska de historiska och identitetsskapande värdena användas i sociala integrationssatsningar. Större satsningar planeras för att utveckla och tillgängliggöra Stabergs bergsmansgård ingående i Världsarvet Falun, Kloster som besöksmål i Husbyringen och upprustning av Koppardalen, Avesta.

Drivande part: Länsstyrelsen, Vika hembygdsförening, Stiftelsen Husbyringen, Avesta kommun.

Medverkande part: Intresseföreningen Bergslaget (kommunalt) samt länsstyrelserna i Örebro, Västmanland, Värmland och Gävleborg och berörda regioner.

När genomförs åtgärden: 2018–2020.

Uppföljning: Särskild uppföljning av projekt och uppföljning av kulturmiljöbidragen.

14.7.2 Upprustning Koppardalen

Vad ska göras: Etablera ett aktivitetscentrum för hantverkskunskap och lärlingsverksamhet, vilket har det dubbla syftet att dels bidra till integrationen av nya svenskar och dels till upprustningen av den industrihistoriska miljön.

Drivande part: Avesta kommun, Gamla byn AB

Medverkande part: Länsstyrelsen, etablerade hantverkare, Bergslagssatsningen med flera.

När genomförs åtgärden: Med start hösten 2017 planeras aktivitetscentrum att successivt byggas upp och utökas under kommande år.

Uppföljning: Särskild uppföljning av projekt och uppföljning av kulturmiljöbidragen.

14.7.3 Timmerhussatsning Siljan

Vad ska göras: Genomföra ett gemensamt informationsprojekt om timmerhuskulturen med inriktning mot historia, estetik, hållbarhet och hantverk. I detta ingår framtagandet av en vandringsutställning, publikation, film och infobroschyrer.

Drivande part: Länsstyrelsen.

Medverkande part: Landstinget, Dalarnas museum, Dalarnas hembygdsförbund, Gagnefs, Leksands, Moras, Orsas, Rättviks och Älvdalens kommuner.

När genomförs åtgärden: 2018–2019

Uppföljning: Uppföljning av kulturmiljöbidragen.